ILK O‘SMIRLIK DAVRINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi
Tojiboyev Marat Normatovich
Chirchiq davlar pedagogika universiteti
Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi 1- bosqich talabalari
Gulmirzayeva Maftuna G‘ayrat qizi
Jumanazarova Sevinchoy Ortiqjon qizi
Abdurasulova Ruxshona Abdukamol qizi
Kenjaboyeva Ruxshona Ulug‘bek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilk o‘smirlik davrlarida psixologik xususiyatlarning bolalarga qanday ta’sir etishi haqida batafsil tushuntirib o‘tilgan. O‘spirinlik davri necha yoshlar oralig‘ida bo‘lib, bu qanday davr ekanligi, mustaqil bo‘lish va psixik rivojlanishlar keltirib o‘tilgan. Bolalarga psixologiya o‘zi nima uchun kerak ekanligi haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zi: O‘smirlik, psixik, rivojlanish,

Ilk o‘spirinlik davri dastlab 11-14 yoshlarni qamrab oladi va bu davr inson hayotidagi eng muhim, murakkab hamda o‘zgarishlarga boy davr hisoblanadi. Bu davr bolalikdab kattalikga o‘tish jarayoning boshlanishi bo‘lib, unda nafaqat jismoniy, balki psixik rivojlanish ham keskin rivojlanadi. Endi esa bu davrning bosqichlari bilan tanishib chiqamiz:

O‘z-o‘zini anglashning shakillanishi
Emotsional barqarorlik
Mustaqillikga intilish
Muloqotga ehtiyojning ortishi
Qiziqishlarning kengyishi
Tanqidiy fikirlashning rivojanishi

Ilk o`smirning psixik rivojlanishini harakatga keltiruvchi kuch jamoat tashkilotlari, maktab jamoasi, ta'lim jarayoni qo`yadigan talablar darajasining oshishi bilan u erishgan psixik kamolot o`rtasidagi ziddiyatlardir. O`smirlarda avvalo o`zini anglashdagi siljish yaqqol ko`zga tashlanadi. Bu xol shunchaki o`sishni bildirmaydi. O`smirda o`zining ruhiy dunyosini, shaxsiy fazilatlarini, aql-zakovatini, qobiliyati hamda imkoniyatini aniqlashga intilish kuchayadi.

Ilk o`spirinlar ma'naviy xislatlarga, ahloqiy mezonlar mohiyatiga jiddiy munosabatda bo`ladilar. Masalan, burch, vijdon, g`urur, qadr–qimmat, faxrlanish, ma'suliyat, or–nomus kabi tushunchalarni chuqur tahlil qila oladilar. Lekin hammalari emas. ahloqiy ma'naviy qarashlar, tasavvurlar shakllanishi uchun pedagoglar sog`lom muxit yaratish, barqaror shaxsni tarkib toptirish uchun doimo izlanishlari zarur.

Ilk o‘smirlik davrining asosiy qismini gormonal o‘zgarishlar tashkil qiladi. Organizm tez o‘sadi, jinsiy yetilish boshlanadi. Bu jarayon:

1.Markaziy asab tizimiga ta’sir qiladi
Charchashning tezlashishi
Diqqtning beqarorlashuvi
Hissiy sezgirlikningortishi, shu sababdn o‘smirlar ba’zida o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilishda qiylanishadi.

2. Kognitiv (bilish) jarayonlarning rivojlanishi

Bu davrda tafakkur sifat jihatdan o‘zgaradi:
abstrakt fikrlash shakllana boshlaydi
umumlashtirish va tahlil qilish qobiliyati kuchayadi
sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushunish rivojlanadi

O‘smir endi faqat konkret narsalarni emas, balki nazariy tushunchalarni ham anglay boshlaydi. Shu bilan birga:
tanqidiy fikrlash rivojlanadi
savol berish va bahslashish kuchayadi.

3. O‘z-o‘zini anglash va “Men” konsepsiyasi

Ilk o‘smirlik davrining eng muhim xususiyatlaridan biri — bu o‘z shaxsini anglashning shakllanishi.

O‘smir:
o‘z qobiliyatlarini baholaydi
o‘zini boshqalar bilan taqqoslaydi
ichki dunyosiga ko‘proq e’tibor qaratadi

Bu davrda:
o‘z-o‘zini baholash beqaror bo‘ladi
o‘ziga ishonch tez o‘zgaradi
tashqi fikrlarga (ota-ona, do‘stlar) kuchli bog‘liqlik kuzatiladi.

4. Emotsional rivojlanish xususiyatlari

Ilk o‘smirlik davri emotsional jihatdan murakkab hisoblanadi:
kayfiyat tez o‘zgaradi
ta’sirchanlik yuqori bo‘ladi
o‘zini tushunilmagandek his qilish holatlari paydo bo‘ladi

O‘smirlar:
tez xafa bo‘lishi
keskin reaksiya berishi
ichki ziddiyatlarni boshdan kechirishi mumkin.
Bu holat normal rivojlanish bosqichi hisoblanadi.

5. Ijtimoiy munosabatlarning o‘zgarishi.

Bu davrda o‘smirning ijtimoiy muhiti muhim rol o‘ynaydi.
Tengdoshlar bilan munosabat:
do‘stlik birinchi o‘ringa chiqadi
guruhga tegishlilik hissi kuchayadi
tengdoshlarning fikri muhim bo‘ladi
Ota-ona bilan munosabat:
mustaqillikka intilish kuchayadi
qarama-qarshiliklar yuzaga kelishi mumkin
o‘z fikrini himoya qilish istagi ortadi.

6. Motivatsiya va qiziqishlarning rivojlanishi

O‘smirlikda yangi ehtiyojlar shakllanadi:
o‘zini namoyon qilish
hurmat qozonish
mustaqil qaror qabul qilish

Qiziqishlar:
barqaror bo‘la boshlaydi
kasb tanlashga dastlabki asos bo‘ladi.

7. Axloqiy va qadriyatlar tizimining shakllanishi

Bu davrda o‘smir:
yaxshilik va yomonlik haqida o‘z qarashlarini shakllantiradi
adolat, do‘stlik, vijdon tushunchalarini chuqurroq anglaydi
ideal shaxslar (qahramonlar)ga taqlid qiladi.

8. Xulq-atvor va o‘zini tutish xususiyatlari

Ilk o‘smirlik davrida quyidagi xatti-harakatlar kuzatilishi mumkin:
o‘zini kattalardek tutishga urinish
ba’zida isyonkorlik
yangi tajribalarni sinab ko‘rishga qiziqish
Bu holatlar shaxsning mustaqil shakllanish jarayonining bir qismidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asomova R.Z. Kasb tanlash motivasiyasi va uning dinamikasi. Psix.f.n.....dis.-T., 2002. -137 b.
2. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.T.: Nizomiy, 2003.
3. G`oziev E.«Psixologiya». Toshkent. «O`qituvchi». 1994. 4. Yosh va pedagogik psixologiyadan praktikum. T.1991. 5. G`oziev E. «Pedagogik psixologiya asoslari». Toshkent. 1997. 6. Ishmuhammedov R.Abduqodirov A.Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar.Toshkent - 2008.